

*До спеціалізованої вченої ради Д 26.007.05
у Національній академії внутрішніх справ
03035, м. Київ, пл. Солом'янська, 1*

ВІДГУК

офіційного опонента на дисертацію Нечваль Анни Олегівни на тему: «Тактика обшуку у житлі та іншому володінні особи», подану на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність

Актуальність теми. У статті 30 Конституції України кожному гарантована недоторканність житла, не допускається проникнення до житла чи до іншого володіння особи, проведення в них огляду чи обшуку інакше як за вмотивованим рішенням суду. З огляду на ці конституційні положення, прискорення процесів європейської інтеграції України потребує впровадження в правоохоронну практику не лише сучасних форм і методів протидії злочинності, а й визнаних світовим співтовариством стандартів захисту прав і свобод людини.

Проте, передбачені Конституцією України та законами України права та свободи громадян можуть бути суттєво обмежені під час розслідування кримінальних правопорушень. Такі обмеження найбільшою мірою можливі у кримінальному провадженні. Тож важливо, щоб для досягнення його завдань процесуальні дії були проведені у суворій відповідності з вимогами закону, відповідно до належної правової процедури, унормованої в КПК України. У зв'язку з цим, звернення здобувачки до обраної теми, а також поставлення за мету дисертаційного дослідження – формування теоретичних положень і практичних рекомендацій щодо тактики обшуку у житлі та іншому володінні особи, слід визнати своєчасним та актуальним.

Актуальність розглядуваної дисертації зумовлена також потребами практики, відсутністю комплексних монографічних досліджень, у яких висвітлено теоретичні положення та розроблені практичні рекомендації щодо тактики обшуку у житлі та іншому володінні особи. У цьому аспекті авторка справедливо зазначає, що існує потреба висвітлення цієї тематики в контексті сучасних правових реалій з метою забезпечення конституційних гарантій щодо недоторканності житла, іншого володіння особи.

Вх. № <u>04</u>		кількість аркушів: <u>10</u>	
осн. док. <u>10</u>		додаток <u>—</u>	
Вх. № <u>04</u>		кількість аркушів: <u>10</u>	
осн. док. <u>10</u>		додаток <u>—</u>	

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертацію виконано відповідно до Стратегії реформування судоустрою, судочинства та суміжних правових інститутів на 2015–2020 роки, схваленої Указом Президента України від 20 травня 2015 року № 276/2015, Національної стратегії у сфері прав людини, затвердженої Указом Президента України від 25 серпня 2015 року № 501/2015, п. 7 Переліку пріоритетних напрямів наукового забезпечення діяльності органів внутрішніх справ України на період 2015–2019 років, затвердженого наказом МВС України від 16 березня 2015 року № 275, Основних напрямів наукових досліджень Національної академії внутрішніх справ на 2018–2020 роки, схвалених Вченою радою Національної академії внутрішніх справ (протокол від 26 грудня 2017 року № 28/1).

Тему дисертації затверджено рішенням Вченої ради Національної академії внутрішніх справ від 25 жовтня 2016 року (протокол № 21) і зареєстровано Координаційним бюро Національної академії правових наук України (№ 985, 2016 рік).

Мета і завдання дослідження. Мета роботи полягає у формуванні теоретичних положень і практичних рекомендацій щодо тактики обшуку у житлі та іншому володінні особи. Для досягнення поставленої мети необхідно було виконати такі завдання:

- з'ясувати стан наукових досліджень з питань тактики обшуку у житлі та іншому володінні особи;
- проаналізувати кримінальну процесуальну регламентацію обшуку у житлі та іншому володінні особи;
- вивчити іноземний досвід проведення обшуку у житлі та іншому володінні особи, сформулювати пропозиції для вітчизняної практики;
- виокремити організаційно-тактичні засади підготовки до проведення обшуку у житлі та іншому володінні особи;
- сформувати організаційно-тактичні засади робочого етапу проведення обшуку у житлі та іншому володінні особи;
- окреслити організаційно-тактичні засади фіксації перебігу й результатів обшуку у житлі та іншому володінні особи;
- розробити пропозиції з удосконалення кримінальної процесуальної регламентації обшуку у житлі та іншому володінні особи;

– визначити напрями вдосконалення використання тактичних прийомів під час обшуку у житлі та іншому володінні особи;

– сформулювати пропозиції з удосконалення використання спеціальних знань під час обшуку у житлі та іншому володінні особи.

Кількість визначених завдань відповідає положенням наукової новизни та прикінцевим висновкам. Як засвідчує ознайомлення з дисертацією, поставлені перед собою завдання здобувачка в цілому виконала.

Об'єктом дослідження визначені суспільні відносини, що виникають у процесі кримінального провадження та проведення обшуку у житлі та іншому володінні особи. Відповідно, *предметом дослідження* є тактика обшуку у житлі та іншому володінні особи. На думку офіційного опонента, з таким формулюванням об'єкта та предмета дослідження в цілому можна погодитися.

Звертає на себе увагу вдало обрана **методологія дослідження** з огляду на його мету. Зокрема, під час наукового пошуку було використано загальнонаукові та спеціальні методи, які дали змогу найбільш оптимально врахувати специфіку об'єкта і предмета дослідження, зокрема: методи формальної логіки (аналіз, синтез, дедукція, індукція, аналогія, абстрагування) – для детального з'ясування змісту розглядуваних питань (у всіх розділах дисертації); спеціально-правові методи, передусім порівняльно-правовий – під час аналізу норм матеріального та процесуального права, наукових категорій, визначень і підходів (у всіх розділах дисертації); історично-правовий – у межах тлумачення крізь призму наукових поглядів і положень чинного законодавства основних термінів, що використані в дисертації, таких як «тактика», «обшук», «житло та інше володіння особи» (підрозділи 1.1, 1.2); системно-структурний – для формулювання організаційно-тактичних завдань слідчого, прокурора під час проведення обшуку у житлі та іншому володінні особи (розділ 2); метод системного аналізу – у контексті визначення напрямів удосконалення тактики обшуку у житлі та іншому володінні особи (розділ 3); статистичний – для підтвердження теоретичних висновків даними державної та відомчої статистики, узагальнення результатів вивчення емпіричних джерел (у всіх розділах дисертації); соціологічний – для підтвердження наукових висновків даними анкетування слідчих (у всіх розділах дисертації).

Емпіричну базу дослідження становлять статистичні й аналітичні матеріали МВС України, Національної поліції України, Генеральної прокуратури України, Державної судової адміністрації України за 2016–2019 роки; дані, отримані під

час вивчення 126 кримінальних проваджень, під час яких протягом 2016–2018 років проводили обшуки у житлі та іншому володінні особи (м. Київ, Волинська, Дніпропетровська, Запорізька, Івано-Франківська, Київська, Кіровоградська, Луганська, Львівська, Одеська області); результати анкетувань 260 слідчих Національної поліції України (м. Київ, Вінницька, Житомирська, Закарпатська, Київська, Полтавська, Сумська, Тернопільська, Харківська, Хмельницька, Черкаська, Чернігівська області).

Наукова новизна отриманих результатів полягає в тому, що за характером і змістом розглянутих питань дисертація є одним із перших в Україні комплексних монографічних досліджень, у якому сформульовані теоретичні положення та практичні рекомендації щодо тактики обшуку в житлі та іншому володінні особи, що мають наукову новизну, зокрема:

вперше:

- розроблено тактичні комбінації, які застосовують під час проведення обшуку у житлі та іншому володінні особи, а саме: «забезпечення умов проведення слідчої (розшукової) дії та керування діями її учасників», «здійснення психологічного впливу на особу, житло та інше володіння якої піддають обшуку», «відшукання всіх об'єктів пошуку», «фіксація перебігу й результатів обшуку у житлі та іншому володінні особи» тощо;

- надані криміналістичні рекомендації щодо підвищення ефективності пошукової діяльності та виявлення під час обшуку у житлі та іншому володінні особи тайників, які є способом приховування кримінального правопорушення і полягають в укритті шуканих об'єктів у спеціально виготовленому, пристосованому чи підходящому місці;

- сформовано криміналістичні рекомендації стосовно залучення до проведення обшуку у житлі та іншому володінні особи спеціалістів з різних галузей знань (криміналістики, вибухотехніки, судової медицини, біології тощо). Надано пропозиції стосовно залучення до проведення обшуку у житлі та іншому володінні особи як спеціалістів працівників Експертної служби МВС України та спеціалізованої пересувної лабораторії;

удосконалено:

- наукові положення, які характеризують стан досліджень з проблематики тактики обшуку у житлі та іншому володінні особи, визначено актуальні питання для першочергового опрацювання;

– засади кримінальної процесуальної регламентації обшуку у житлі та іншому володінні особи, які є основою під час формування його тактики, окреслено проблемні питання та сформульовано пропозиції щодо їх усунення шляхом доповнення й удосконалення норм КПК України;

– типові слідчі ситуації, що складаються на робочому етапі проведення обшуку у житлі та іншому володінні особи, залежно від позиції особи, житло чи інше володіння якої піддають обшуку, сформовано алгоритми дій з метою їх вирішення;

– криміналістичні рекомендації щодо забезпечення засади безперервності відеозапису обшуку у житлі та іншому володінні особи; оформлення відеозапису як додатка до протоколу слідчої (розшукової) дії; змісту пояснювальних написів на бирках, якими опечатують об'єкти, вилучені під час обшуку у житлі та іншому володінні особи;

дістало подальший розвиток:

– генеза становлення та процесуальної регламентації обшуку з виокремленням передумов кримінальної процесуальної регламентації обшуку в житлі та іншому володінні особи в КПК України;

– рекомендації щодо впровадження іноземного досвіду до вітчизняної практики на підставі порівняльного дослідження кримінальних процесуальних норм іноземних держав (Велика Британія, Данія, Німеччина, Франція тощо), а також практики Європейського суду з прав людини;

– тактичні прийоми обшуку у житлі та іншому володінні особи, які класифіковано залежно від мети застосування: пізнання події кримінального правопорушення та ситуації слідчої (розшукової) дії; психологічного впливу на учасників обшуку у житлі та іншому володінні особи; здійснення пошукових дій і виявлення об'єктів пошуку;

– криміналістичні рекомендації щодо застосування організаційно-тактичних заходів як складової тактики обшуку у житлі та іншому володінні особи за етапами підготовки до проведення слідчої (розшукової) дії, робочого, фіксації перебігу та результатів.

Практичне значення отриманих результатів полягає в тому, що викладені й аргументовані в дисертації теоретичні положення, висновки, пропозиції та рекомендації впроваджено й може бути використано в:

– законотворчій діяльності – для внесення змін і доповнень до КПК України з метою вдосконалення кримінальної процесуальної регламентації обшуку у житлі та іншому володінні особи;

– правозастосовній діяльності – для вдосконалення тактики проведення обшуку у житлі та іншому володінні особи під час досудового розслідування;

– освітньому процесі – під час викладання навчальних дисциплін «Криміналістика», «Розслідування окремих видів злочинів», підвищення кваліфікації слідчих Національної поліції та інших категорій практичних співробітників, підготовки навчально-методичних праць, що підтверджене відповідними актами впровадження, наведеними у додатках.

Особистий внесок здобувача. Дисертація виконана самостійно. Усі сформульовані положення та висновки є результатом особистих досліджень авторки. Окремі положення дисертації викладено в тезах «Legal regulation of search in EU criminal procedure legislation», підготовлених у співавторстві (особистий внесок дисертантки – 60 %, 0,1 д.а.).

Дисертація має достатній рівень **апробації результатів** у дванадцяти тезах наукових доповідей, опублікованих за результатами участі в міжнародних і всеукраїнських науково-практичних конференціях та круглих столах.

Структурно дисертація складається з анотації, переліку умовних позначень, вступу, трьох розділів, що містять дев'ять підрозділів, висновків, списку використаних джерел (173 найменування на 18 сторінках) і чотирьох додатків на 15 сторінках. Загальний обсяг дисертації становить 219 сторінок, із них основний текст – 171 сторінка.

Розділ 1 «*Теоретико-правові засади дослідження тактики обшуку у житлі та іншому володінні особи*» містить три підрозділи та формує теоретичне й методологічне підґрунтя роботи. У цій частині дисертації спочатку йдеться про стан наукових досліджень питань тактики обшуку у житлі та іншому володінні особи, де проаналізовано генезу становлення та процесуальної регламентації обшуку (відповідно до періодів звичаєвого права, Київської Русі, Великого князівства Литовського та Речі Посполитої, Російської імперії, Радянського Союзу, незалежної України). Звернено увагу на низку оприлюднених наукових праць, що торкаються сутності й завдань слідчих дій, що проводять у житлі чи іншому володінні особи; ситуаційної обумовленості тактики обшуку; питань примусового проведення обшуку.

У цій же частині роботи звернено увагу на кримінальну процесуальну регламентацію обшуку в житлі та іншому володінні особи. Зокрема, висвітлено особливий кримінальний процесуальний порядок цього виду обшуку та показано, як положення КПК України формують правове підґрунтя тактики його проведення.

Завершаючий підрозділ розділу I присвячений іноземному досвіду проведення обшуку у житлі та іншому володінні особи. Зокрема, проведено порівняльне дослідження кримінальних процесуальних норм низки держав, серед яких Австрія, Бельгія, Данія, Польща, Франція, Молдова, Білорусь, Казахстан. У результаті такого вивчення запропоновано рекомендації щодо впровадження окремих положень таких норм до вітчизняного законодавства.

Розділ 2 «Організаційно-тактичні засади обшуку у житлі та іншому володінні особи» містить три підрозділи, у яких сформовано засади проведення обшуку в житлі та іншому володінні особи на різних етапах тактики цієї слідчої (розшукової) дії. У них послідовно розглянуті дії працівників поліції під час підготовки до проведення обшуку, зокрема звернено увагу на складнощі, які постають перед практичними працівниками щодо формування клопотань, а відповідно запропоновано і шляхи їх вирішення.

Чільне місце приділене робочому етапу обшуку в житлі та іншому володінні особи, оскільки він має ключове значення в структурі тактики проведення зазначеної слідчої (розшукової) дії. Позитивним є те, що авторкою виокремлено типові слідчі ситуації робочого етапу цього виду обшуку.

Дисертанткою також звернено увагу і на фіксацію перебігу та результатів обшуку в житлі та іншому володінні особи, де розглянуті помилки та негативні приклади складання протоколів обшуку житла та іншого володіння особи, відповідно й запропоновані шляхи та можливі напрями їх усунення. Зокрема, сформовані криміналістичні рекомендації упакування та опечатування вилучених під час обшуку речей та документів.

Розділ 3 «Напрями вдосконалення тактики обшуку у житлі та іншому володінні особи» охоплює три підрозділи, присвячені перспективним напрямкам вдосконалення тактики аналізованої слідчої (розшукової) дії. Послідовно й логічно розкриті шляхи удосконалення процесуальної регламентації, використання тактичних прийомів та спеціальних знань під час проведення обшуку в житлі та іншому володінні особи. Зокрема, наведені пропозиції з удосконалення кримінального процесуального законодавства, що регламентує

обшук в житлі та іншому володінні особи. З цієї метою уточнено частину 1 статті 235 КПК України, а саме: «ухвала слідчого судді про дозвіл на обшук житла чи іншого володіння особи з підстав, зазначених у клопотанні прокурора, слідчого, надає право провести обшук житла чи іншого володіння особи лише один раз». Також запропоновано доповнити частину 4 статті 236 КПК України, передбачивши, що в разі відсутності осіб у житлі чи іншому володінні на видному місці необхідно залишити копію ухвали слідчого судді про дозвіл на обшук, другий примірник протоколу обшуку разом з доданим до нього описом вилучених документів і речей.

Поряд з процесуальним удосконаленням, окреслено напрями оптимізації використання тактичних прийомів обшуку в житлі та іншому володінні особи, які спрямовані на виявлення об'єктів пошуку: суцільний і вибірковий; об'єктивний та суб'єктивний; статичний і динамічний; концентричний, ексцентричний, лінійний, вузловий.

Завершаючи розгляд розділу 3, авторкою розроблені криміналістичні рекомендації щодо підвищення ефективності комплексного використання спеціальних знань з різних галузей під час проведення обшуку в житлі та іншому володінні особи.

Дисертація та автореферат виконані грамотною юридичною науковою мовою. Робота оформлена відповідно до вимог, які ставляться до такого виду наукових праць. Зміст автореферату повністю відповідає змісту дисертаційного дослідження, а щодо їх оформлення принципових зауважень не виникає.

Проведений аналіз дисертації дозволяє зробити висновок про те, що дисертація Нечваль Анни Олегівни на тему: «Тактика обшуку у житлі та іншому володінні особи» є завершеним комплексним монографічним дослідженням, у якому розглянуті та обґрунтовані важливі для науки й практичної діяльності положення, висновки та рекомендації.

Водночас, у цілому позитивно оцінюючи аналізовану дисертацію та відмічаючи її відповідність вимогам нормативно-правових документів щодо робіт, поданих на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук в частині теоретичного рівня, ступеня обґрунтованості наукових положень, висновків, рекомендацій, їх достовірності й наукової новизни, практичної значимості, вважаю за доцільне висловити низку зауважень щодо окремих її

положень, які можуть слугувати підґрунтям для дискусії під час прилюдного захисту дисертації у Спеціалізованій вченій раді, зокрема:

1. У підрозділах 1.2 «Кримінальна процесуальна регламентація обшуку у житлі та іншому володінні особи» та 1.3 «Іноземний досвід проведення обшуку у житлі та іншому володінні особи» дисертантка, розкриваючи права та свободи людини, які повинні забезпечуватися під час проведення вказаної слідчої (розшукової) дії, використовує терміни «міжнародно-правові стандарти» чи «професійні стандарти» та нормативно-правові акти, у яких використані ці терміни. Однак, зміст цих понять у дисертації не розкритий, у зв'язку з чим виникає питання щодо тлумаченню вказаних стандартів та їхнього змісту.

2. Потребує додаткового обґрунтування позиція авторки, відповідно до якої підготовчий етап обшуку у житлі та іншому володінні особи розпочинається з моменту виникнення необхідності отримання відомостей, що мають значення для кримінального провадження, шляхом проведення цієї слідчої (розшукової) дії (підрозділ 2.1). На наш погляд, у цьому випадку слід вести мову про фактичні підстави проведення обшуку. Натомість початковий етап має слідувати за прийняттям рішення про його проведення й охоплювати активні дії процесуального, організаційного, технічного характеру, спрямовані на його якісне проведення. Крім цього, поза увагою дисертантки залишилися питання проникнення у житло чи інше володіння особи.

3. Можна погодитися з дисертанткою у тому, що визначення моменту початку безперервної відеофіксації є питанням дискусійним (підрозділ 2.1). Водночас, нею запропоновано починати таку фіксацію за місцем розташування органу досудового розслідування, місця збору слідчо-оперативної групи. З такою позицією можна було б погодитися, якщо обшук проводять у великому місті й у місці, розташованому поруч з органом досудового розслідування. Але виникають питання щодо доцільності відеозапису, коли групі слід подолати значні відстані до місця проведення обшуку й витратити на це чимало часу.

4. Одне із завдань дослідження стосується розроблення пропозицій з удосконалення кримінальної процесуальної регламентації обшуку у житлі та іншому володінні особи. Авторка розглядає низку проблемних питань правової регламентації обшуку у житлі та іншому володінні особи, висловлює свої рекомендації, однак окремо не виділяє пропозиції щодо доповнення і удосконалення норм КПК України щодо проведення обшуку стороною обвинувачення.

5. На думку офіційного опонента, у дисертації недостатньо уваги приділено залученню захисника до участі у проведенні обшуку. Зокрема, дисертантка пише про захисника як про обов'язкового учасника цієї процесуальної дії (підрозділ 1.2, пункт 2 Висновків). Однак вважаємо, що ця позиція є довільним тлумаченням частини 1 статті 236 КПК України, оскільки у цій нормі йдеться про право запросити захисника. Натомість якщо він прибув на місце проведення обшуку, у слідчого виникає обов'язок його допустити до участі у його проведенні. Крім цього, цілком слушно дисертантка у підрозділі 1.1 пише про раптовість проведення обшуку як організаційно-тактичну засаду, але оминає відповідь на питання щодо часу очікування захисника у випадку його виклику обшукуваною особою.

Означені зауваження, на думку офіційного опонента, в цілому не впливають на високу позитивну оцінку роботи, оскільки спрямовані на уточнення чи доповнення окремих положень дисертації, а у низці випадків носять спірний чи дискусійний характер.

З огляду на зазначене, дисертація **Нечваль Анни Олегівни** на тему: **«Тактика обшуку у житлі та іншому володінні особи»**, є завершеним комплексним монографічним дослідженням, яке відповідає вимогам пунктів 9, 11–13 Порядку присудження наукових ступенів, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 24 липня 2013 року № 567 (зі змінами, внесеними згідно з постановами Кабінету Міністрів України № 656 від 19 серпня 2015 року, № 1159 від 30 грудня 2015 року, № 567 від 27 липня 2016 року та № 943 від 20 листопада 2019 року) та вимогам Міністерства освіти та науки України щодо такого виду робіт, а її авторка – **Нечваль Анна Олегівна** – за результатами прилюдного захисту дисертації у Спеціалізованій вченій раді заслуговує на присудження їй наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність.

**Офіційний опонент – завідувач кафедри кримінального та кримінального процесуального права
Національного університету
«Києво-Могилянська академія»,
доктор юридичних наук, професор**

В. І. Галаган

«03» 02 2020 року

